

Література

Дудина Е. П. Семантика и функции лексико-грамматических единиц в рекламе : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Елена Петровна Дудина. - Архангельск, 2006. - 18 с. Зирка В. В. Манипулятивные игры в рекламе: лингвистический аспект / В. В. Зирка. - Днепропетровск: ДНУ, 2004. - 294 с. Кромптон А. Мастерская рекламного текста / Аластер Кромптон; [пер. с англ.]. - Тольятти: ИД «Довгань», 1995. - 221 с. Латышев Л. К. Курс перевода / Л. К. Латышев. - М.: Международные отношения, 1981. - 248 с. Лилова А. К. Введение в общую теорию перевода / А. К. Лилова. - М.: Высшая школа, 1995. - 256 с. Морозова И. Слагая слоганы / И. Морозова. - М.: РИП-холдинг, 2006. - 172 с. Музыкант В. Л. Теория и практика современной рекламы / В. Л. Музыкант. - М., 1998. - 397 с. Bettinghouse E. Persuasive Communication / Bettinghouse E. - NY., 1998. - 237 p. Hawkins D.I. Consumer behaviour / Hawkins Del I., Best Roger J., Coney Kenneth A. - Richard Irwin Inc, 1995. - 650 p.

ХНИКІНА О. О.*(Волинський національний університет імені Лесі Українки)***СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ОФІЦІЙНОГО (СУДОВОГО) ДИСКУРСУ ОБВИНУВАННЯ**

У статті проаналізовано структурну організацію та семантичні особливості офіційного судового дискурсу обвинувачення на матеріалі сучасної англійської мови. Розкрито ритуальний характер цього типу дискурсу. Встановлено вплив соціолінгвальних чинників та типу адресації висловлень обвинувачення на актуалізацію дискурсу.

Ключові слова: дискурс, офіційний дискурс, судовий дискурс, висловлення обвинувачення, ритуальна комунікація, адресат, респонсивна реакція, соціолінгвальні чинники.

Хныкина О. А. Структурные и семантические особенности официального (судебного) дискурса обвинения. В статье проанализированы семантические особенности и структурная организация официального судебного дискурса обвинения на материале современного английского языка. Рассмотрен ритуальный характер данного типа обвинительного дискурса. Установлено влияние социолингвальных факторов и типа адресации высказываний обвинения на актуализацию дискурса.

Ключевые слова: дискурс, официальный дискурс, судебный дискурс, высказывание обвинения, ритуальная коммуникация, адресат, респонсивная реплика, социолингвальные факторы.

Khnykina O. O. Structural and semantic peculiarities of the official legal discourse expressing accusation. The article focuses on the analysis of the structural and semantic peculiarities of the official legal discourse expressing accusation. The ritual character of this type of legal discourse has been determined. The influence of sociolinguistic factors and types of addressation of accusation utterances on its actualization is highlighted.

Key words: discourse, official discourse, legal discourse, utterance of accusation, ritual communication, addressee, responsive utterance, sociolinguistic factors.

Дискурс є одним із центральних понять сучасної лінгвістики. Існують різні підходи до вивчення дискурсу, визначення цього терміна та його різноманітні типології відповідно до конкретних критеріїв [Арутюнова 1990; Дейк Т. Ван 1989; Кусько 2001; Почепцов 1996; Серажим 2002; Шевченко 1989 та ін.]. На основі сфери реалізації (офіційна/неофіційна) дискурсу обвинувачення розрізняємо *офіційний дискурс* (далі – ОДО), що використовується в офіційно-діловій сфері комунікації (у цьому дослідженні в судовій мовленнєвій діяльності) та *неофіційний дискурс* (далі – НДО), який актуалізується в неофіційному, побутовому спілкуванні.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки юридичний і судовий дискурси все більше привертають увагу дослідників [Алексеев 1985; Белова 1997; Івакіна 2000; Сергеїч 1999; Скуратовська 2002; Kurzon 2001]. Проте комплексний аналіз судового дискурсу обвинувачення залишається за межами дослідження, що й зумовлює **актуальність** цієї статті.

Об'єктом цього дослідження виступає офіційний дискурс обвинувачення, що функціонує у судовій мовленнєвій діяльності.

Метою статті є аналіз структурних та семантичних особливостей реалізації судового дискурсу обвинувачення на матеріалі англійської мови.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- дослідити основні композиційні та семантичні особливості офіційного дискурсу обвинувачення;
- розкрити ритуальний характер офіційного судового дискурсу обвинувачення;

– проаналізувати вплив соціолінгвальних чинників на композиційну організацію офіційного дискурсу обвинувачення.

Дискурс обвинувачення належить до *конфліктного, конфронтативного* типу, який характеризується несумісністю інтенцій учасників комунікації та “компетитивним” характером діалогу, тобто конкуренцією поглядів і намірів комунікантів [Дерпак 2005, с. 25]. Цей різновид дискурсу є *оцінним*, оскільки актуалізує комунікативну стратегію “оцінка події, явища, властивостей предмета, поведінки людини тощо” [Habermas 1982, с. 71].

Під *офіційним* дискурсом обвинувачення ми розуміємо обвинувачувальну промову прокурора (або вироку судді, вердикт присяжних). Дискурс в офіційній сфері спілкування є зв'язним текстом у контексті

численних супровідних фонових чинників [Селіванова 2006, с. 119]. Цей тип дискурсу в ситуації обвинувачення належить до *правового (юридичного)* дискурсу, а саме його підтипу – *судового*, що характеризується конкретною заданістю [Алексєєв 1985, с. 153]. Офіційний дискурс обвинувачення є різновидом юридичних дискурсів, які належать до типу “дискурс у залі суду” [Серажим 2002, с. 66]. Судовий дискурс обвинувачення можна назвати *професійним*, оскільки він належить до конкретної сфери діяльності та характеризується конкретною термінологічною наповненістю.

Офіційний дискурс обвинувачення характеризується основними особливостями, що притаманні судовому дискурсу, який має у своїй основі риторичні традиції Древньої Греції, де виступи в суді вважалися окремим видом красномовства. Особливістю ОДО є жорстка фіксація соціальних параметрів аргументативної ситуації: регламентованість процедури засідання суду, ролей учасників засідання і моделей мовленнєвої поведінки кожного з них [Белова 1997, с. 14].

ОДО є різновидом *ритуальної* комунікації [Романова 1997]. Судове обвинувачення розвивається згідно з канонічними ритуалізованим сценарієм.

Ритуальна комунікація (далі – РК) характеризується специфічними властивостями ритуального простору, що можна звести до такого:

- РК представлена у вигляді набору стандартних актів поведінки, що використовуються учасниками ритуального простору;

- РК пов’язана певною системою сигналів, кожен із яких відповідає конкретній ситуації й конкретним типам ігрового простору;

- РК є строго регламентованою й послідовною щодо своїх актів та дій;

- РК є поліфункціональною [Романова 1997, с. 26].

Висловлення обвинувачення, як і кожен акт ритуальної комунікації, мають морально-виховну, соціальну, ідеологічну спрямованість, причому морально-виховне значення ритуального мовленнєвого акту базується на прямих або непрямих проявах етичних, нормативних, соціальних установках комунікантів. Соціально-ідеологічне значення ритуального акту обвинувачення забезпечується прямою чи непрямую участю ідеологічних та політичних установок, уявлень, оцінок, сподівань, очікувань, що входять до системи світогляду учасників ритуального спілкування.

Офіційний дискурс у ситуації обвинувачення як різновид ритуальної комунікації та, з огляду на свою соціальну зумовленість, належить до класу *ритуальних дискурсів соціальної перформанції*, що є різновидом соціально-інституційних дискурсів, які продукуються з урахуванням соціально-статусних характеристик комунікантів [Серажим 2002, с. 51]. ОДО є *авторитарним*, оскільки продуценти обвинувачення наділені конкретними повноваженнями, а об’єкт обвинувачення займає субординовані позиції відносно адресантів. Адресант обвинувачення є професіоналом, тобто володіє як конкретними професійними навичками в цій ситуації, так і конкретною інформацією стосовно кримінальної справи, що також зумовлює домінування його соціального статусу над статусом адресата обвинувачення. За типом відносин між учасниками комунікативного діалогу ОДО є *публічним* [Серажим 2002, с. 56].

Судовий дискурс обвинувачення належить до *організованого типу* й характеризується попередньою підготовкою в письмовій формі, конкретною наміченою метою, організаційною впорядкованістю, що зумовлюється жорсткою регламентованістю в межах закону та правової культури й визначає зміст, структуру й композицію ОДО. Цей тип дискурсу обвинувачення є монологічним за формою й діалогічним лише за змістом, оскільки оратор ніби веде діалог з аудиторією, яка включає суд присяжних, суддю, свідків, експертів, процесуального супротивника – адвоката захисту, відповідача та публіку. Згідно з процесуальними нормами офіційний дискурс обвинувачення характеризується необлігаторною респонсивною реакцією адресата. Наявність репліки-відповіді зумовлюється типом адресатної спрямованості висловлень обвинувачення. *Прямим* адресатом ВО є судді, які не є об’єктом обвинувачення, уважно слухають справу та вирішують, засудити чи виправдати відповідача, тобто дають свою відповідь. Респонсивною реакцією суду є винесення вердикту винуватості/невинуватості відповідачеві й ухвалення судового вироку суддями:

Prosecutor: – “It’s by no means easy to explain to the jury of laymen and the Court the distinction between inability to plan caused by alcohol and when a man was able to plan, deliberate. If a person drinks some alcohol – would that mean that he would not be able to be charged on capital murder?”

The Court: – “Not simply because he has some alcohol, because a person can be drunk to some extent and still plan, and still deliberate. I would dismiss the appeal and impose a sentence of life imprisonment under s. 206 (2)” (Criminal Law: Cases & Materials, p. 86).

Наведений приклад судового процесу представляє комунікативну ситуацію: “прокурор – суд”. Після слів прокурора суддя виносить підсудному вирок та надає стисле пояснення свого рішення. Тобто цей судовий дискурс складається з висловлення обвинувачення й респонсивної репліки судді.

Паралельно висловлювання обвинувачення з виховною метою спрямовуються також і на *публіку*, яка є *пасивним непрямым* адресатом. У цій комунікативній ситуації (“адресант: прокурор – ВО – адресат:

публіка”) респонсивна реакція адресата ВО відсутня. Якщо промова прокурора спрямована на іншого *непрямого* адресата – його *процесуального супротивника (захисника)*, після ВО зазвичай йде конфронтативна респонсивна репліка адвоката, що спричиняє подальшу організацію конфліктного правового ОДО. Ця комунікативна ситуація характеризується симетричними відносинами комунікантів. Обидва комуніканти займають домінуючу позицію в процесі інтеракції, є професіоналами, їх комунікативна компетенція є рівною:

Public Prosecutor: “On principle, that rape is a crime of general intent and therefore drunkenness is no defence”.

Defence Counsel: “I cannot, therefore, agree with my colleague, Lord Birkenhead. That insanity, whether produced by drunkenness or otherwise, is a defence to the crime charged. The distinction between the defence of insanity in the true sense caused by excessive drinking, and the defence of drunkenness which produces a condition such that the drunken man’s mind becomes incapable of forming a specific intention, has been preserved throughout the cases. The insane person cannot be convicted of a crime” (Criminal Law: Cases & Materials, p.17).

Наведений приклад представляє комунікативну ситуацію: адресант (прокурор) – непрямий адресат (захисник), що демонструє юридичну конфліктну ситуацію (суперечку): обвинувачення – захист. Цей приклад ОДО характеризується наявністю респонсивної реакції адресата; комуніканти є супротивниками, намагаються довести свою правоту та нав’язати свою думку.

Основним непрямим адресатом обвинувачення є *відповідач (підсудний)*, котрий і є об’єктом обвинувачення. За нормами судочинства прокурор не веде відкритого діалогу з підсудним. Зазвичай слово відповідачеві надається в кінці процесу. Респонсивна реакція відповідача в асиметричній комунікативній ситуації: “прокурор – ВО – відповідач” обмежується стислою завершальною реплікою: зізнання своєї провини чи, навпаки, непричетності в конкретному злочині.

Приклади дають змогу виявити промови обвинувача, що переростають у діалог із відповідачем, тобто подається його респонсивна реакція:

[After the speech of the Public Prosecutor in his final speech to the jury, Bottomley reached the height of his characteristic rhetoric]:

– “You will not convict me, he fulminated. The jury is not yet born who would convict me on these charges. It’s unthinkable.” [He then pointed to the large sword suspended above the Bench]. “The sword of justice will drop from its scabbard if you give a verdict of Guilty against me” (Crimes and Criminals, p. 139).

Цей уривок промови відповідача є його реакцією на промову прокурора, де він звертається до присяжних для впливу на них, щоб нав’язати їм вигідну для себе думку: виправдати його.

Отже, щодо семантичних ознак офіційний дискурс обвинувачення – різновид юридичного (судового) дискурсу, що детермінує основні його характеристики, а саме: ритуалізованість, авторитарність, аргументативність, термінологічну наповненість. За структурними ознаками цей тип дискурсу обвинувачення характеризується монологічністю форми та діалогічністю змісту. Респонсивна реакція адресата не є облігаторною, що зумовлюється типом адресатної спрямованості висловлень обвинувачення.

Перспективи даного дослідження вбачаємо в детальному аналізі неофіційного дискурсу обвинувачення, який актуалізується у побутовому спілкуванні.

Література

- Алексеев В. С.* Ораторское искусство в суде / В. С. Алексеев, З. В. Макарова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. – 175 с. *Арутюнова Н. Д.* Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С. 136–137. *Бацевич Ф. С.* Основы коммуникативной лингвистики: підручник / Бацевич Ф. С. – К.: Академія, 2004. – 344 с. *Белова А. Д.* Лингвистические аспекты аргументации / Белова А. Д. – К.: Астроя, 1997. – 310 с. *Дейк Т. Ван.* Язык. Познание. Коммуникация / Дейк Т. Ван. – М.: Прогресс, 1989. – 321 с. *Дерпак О. В.* Конфронтативні мовленнєві жанри: комунікативно-прагматичний та мовний аспекти (на матеріалі української, англійської та польської мов): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.015 / Олена Володимирівна Дерпак. – Київ: нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 196 с. *Ивакина Н. Н.* Основы судебного красноречия (риторика для юристов): учеб. пособ. / Ивакина Н. Н. – М.: Юрист, 2000. – 384 с. *Кусько К. Я.* Дискурс іноземної комунікації: концептуальні питання теорії та практики / К. Я. Кусько // Дискурс іноземної комунікації: концептуальні питання теорії та практики: колективна моногр. – Л.: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 25–48. *Почепцов Г. Г.* Теорія комунікації / Почепцов Г. Г. – К.: Спілка Рекламистів України, 1996. – 176 с. *Романова Е. Г.* Функционально-семантические свойства перформативных единиц в ритуальной коммуникации: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.19 / Елена Георгиевна Романова. – Тверь, 1997. – 174 с. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Селіванова О. О. – Полтава: Довкілля, 2006. – 688 с. *Серажим К. С.* Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалі сучасної газетної публіцистики): монографія / Серажим К. С. – К.: Вид-во КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. – 392 с. *Сергеич П.* Искусство речи на суде / Сергеич П. – Тула: Автограф, 1999. – 164 с. *Скуратовська Т. А.* Аргументація в американському судовому дискурсі (на матеріалі справ за участю суду присяжних): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. / Т. А. Скуратовська. – Київ, 2002. – 20 с. *Шевченко И. С.* Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение XVI–XX вв.: монографія / Шевченко И. С. – Харьков: Константа, 1989. – 168 с. *Kurzon D.* The Politeness of Judges: American and British Judicial Behaviour / D. Kurzon // Journal of Pragmatics 33. – 2001. – P. 61–85. *Habermas J.* Politik, Kunst, Religion / Habermas J. – Ditzingen: Reklam, 1982. – 104 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

Crimes and Criminals. – London: A Time Warner Paperback, 2002. – 576 p. *Criminal Law: Cases & Materials.* V. 1, 2, 3. – Toronto, 1991–2006. – 877 p.